

Veli-Pekka Viljanen

HE 4/2016 vp laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta

Eduskunnan perustuslakivaliokunta 2.3.2016

Rikoslain 10 luvun 2 §:n hyötykonfiskaatiota koskevaan säännökseen ehdotetaan lisättäväksi taloudellisen hyödyn määritelmä, jonka mukaan sillä tarkoitetaan rikoksesta välittömästi saatua omaisuutta, tällaisen omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta, kyseisen omaisuuden tuottoa sekä omaisuuden ja tuoton arvoa samoin kuin rikoksella saadun säästön arvoa. Säännöksen voidaan ainakin sanonnallisesti katsoa laajentavan konfiskoitavissa olevan taloudellisen hyödyn alaa.

Rikoshyödyn konfiskaatiossa on kyse omaisuuden korvauksettomasta ottamisesta valtiolle, jonka vuoksi sääntelyä on arvioitava perustuslain 15 §:ssä turvatus omaisuudensuojan kannalta. Perustuslakivaliokunta on aikaisemmin arvioidessaan menettämisseuraamuksia ottanut lähtökohdaksi sen, ettei perustuslain 15 §:n 1 momentin säännös anna suojaa henkilön rikoksella hankkimalle tai hänen rikolliseen toimintaansa välittömästi liittyvälle omaisuudelle (PeVL 33/2000 vp, s. 2). Tästä näkökulmasta rikoshyödyn konfiskoiminen ei lähtökohtaisesti muodostu perustuslain näkökulmasta ongelmalliseksi.

Toisaalta perustuslakivaliokunta on samassa yhteydessä korostanut, että perustuslaki ja erityisesti sen perusoikeussäännökset asettavat rajoja sille, mitä tekoja lailla voidaan säätää rangaistaviksi ja millaisia rangaistus- tai muita seuraamuksia rikoksiin voidaan liittää. Erityisesti perustuslakivaliokunta on muistuttanut perustuslain 8 §:ssä vahvistetusta rikosoikeudellisesta legaliteettiperiaatteesta johtuvista tarkkuuden ja täsmällisyyden vaatimuksista (PeVL 33/2000 vp, s. 2-3).

Perustuslakivaliokunta on aikaisemmin todennut, että rikoksen tuottama hyöty tuomitaan valtiolle menetetyksi sen vuoksi, ettei rikoksen tekeminen saa olla taloudellisesti kannattavaa (PeVL 30/2000 vp, s. 2). Tämän perustuslakivaliokunnan hyväksymän periaatteen näkökulmasta ei ole ongelmallista täsmentää rikoshyödyn käsitettä niin, että se kattaa rikoksella saa-

dun omaisuuden tilalle tulleen omaisuuden sekä omaisuuden tuoton, koska tällaisellakin omaisuudella on suora kytkös rikoksella saatuun hyötyyn. Ehdotettu rikoshyödyn määritelmä on myös perusteltu perustuslain 8 §:ssä säädetyn rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ja siitä johdettavan rikosoikeudellisia seuraamuksia koskevan sääntelyn täsmällisyysvaatimuksen kanssa.

Pääsääntönä on, että menettämisseuraamukseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty (RL 10 luvun 2 § 3 mom.). Laajennuksena tähän ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan menettämisseuraamukseen voitaisiin tuomita myös se, jolle menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi on siirtynyt konfiskoitavissa olevaa hyötyä tai muuta omaisuutta, jos tämä omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai jos tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta (RL 10 luvun 2 § 4 mom.). Ehdotus merkitsee konfiskaation ulottamista myös muihin kuin välittömästi rikolliseen toimintaan osallistuneisiin henkilöihin. Toisaalta säännös ei ulottuisi vastikkeettomia saantoja lukuun ottamatta tilanteisiin, joissa henkilö on ollut omaisuutta saadessaan vilpittömässä mielessä. Näin rajattuna en pidä ehdotusta tältäkin osin perustuslain kannalta ongelmallisena.

Ehdotettuun rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momenttiin sisältyy säännös ns. käännetystä todistustaakasta. Sen mukaan 3 §:ssä (laajennettu hyödyn menettäminen) tarkoitettu omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta.

Perustuslakivaliokunta käsitteli vastaavankaltaista käännettyä todistustaakkaa koskevaa säännöstä käsitellessään ehdotusta menettelyseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi vuoden 2000 valtiopäivillä, vaikka kyseinen sääntely jäikin lopulta lakivaliokunnan ehdotuksesta pois lopullisesta lakitekstistä (ks. LaVM 14/2001 vp, s. 4). Tuolloin perustuslakivaliokunta totesi, ettei käännetty todistustaakka ole varauksitta sopusoinnussa perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin sisältyvän sen vaatimuksen kanssa, jonka mukaan henkilöllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti toteen näytetty. Valiokunta kuitenkin korosti, ettei säännös käännetystä todistustaakasta kuitenkaan koskenut henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää. Valiokunnan mukaan ehdotusta voitiin pitää todistustaakan jakoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena. Tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkupe-

rästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Perustuslakivaliokunta korosti kuitenkin, ettei todistustaakkaa pidä siirtää vastaajalle, ellei omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite ole objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin toiseikoin tuettu. Valiokunta piti tärkeänä, että todistustaakan siirtymisen kynnyks asetetaan menettämisseuraamuksen tuomitsemista harkittaessa riittävän korkealle ja että menettelyssä ei aseteta kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan katsotaan saattaneen omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi (PeVL 33/2000 vp, s. 3).

Ehdotettu käänteinen todistustaakka koskien omaisuuden alkuperää rikoshyödyn konfiskoinnin yhteydessä ei sellaisenaan näyttäisi olevan ristiriidassa myöskään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja syyttömyysoletaman kanssa. *Päivi Hirvelän ja Satu Heikkilän* Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä laatiman tiivistyksen mukaan käännetty todistustaakka voi tulla pohdittavaksi myös konfiskaation määräämistä koskevassa asiassa, jossa vastaaja määrätään menettämään rikoksella hankittu hyöty. Tilanteissa on heidän mukaansa olennaista, että syyttäjällä on selkeästi näyttötaakka itse rikoksesta ja siitä, että vastaaja on rikokseen syyllistymisen aikoihin saanut rahavaroja. Sen jälkeen näyttövelvollisuus voi kääntyä vastaajan puolelle ja hänen velvollisuudekseen tulee ilmoittaa ja osoittaa uskottava vaihtoehtoinen selitys varojen lisääntymiselle. Tällaista näyttötaakan kääntymistä ei ole katsottu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tai syyttömyysoletaman loukkaamiseksi (*Hirvelä – Heikkilä*, Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön, 2013, s. 275).

Edellä selostettuun perustuslakivaliokunnan vuonna 2000 antamaan kannanottoon sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen omaksumaan linjaan nähden en pidä ehdotettua käännettä todistustaakkaa koskevaa sääntelyä sellaisenaan perustuslain tai ihmisoikeussopimusten kannalta ongelmallisena. Vahvoja, erityisesti vastaajan oikeusturvaan ja rikosprosessuaalisiin oikeusperiaatteisiin liittyviä perusteita voidaan tosin esittää senkin kannan tueksi, että rikoshyödyn konfiskaation osalta tulisi ehdotuksesta poiketen noudattaa normaaleja rikosprosessuaalisia sääntöjä todistustaakan jaosta, kuten tähänkin asti on menetelty.